

NOVICA

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v sredo 26. julia 1854.

List 59.

Od gnojenja s slamo.

Po poljskih pridigah prof. dr. Stöckhardt-a.

3. Kakošna škoda za gnoj izvira gospodarju iz slabe klaje?

Dvojne škode hočemo tukaj posebno omeniti. Očitna je kot beli dan, in vendar je gospodarji ne porajtajo v veliko lastno škodo.

1) Če se živina slabo redi, se klaja slabo splačuje. Vsaka živina potrebuje neko mero živeža, le da se pri življenju ohrani. Od te piče, kakor smo že povedali, zgine čez polovico po sopenju in po kožnem hlapenju tako, da od te klajne polovice nima gospodar nobenega družega dobička kakor le gnoj, in tega gnoja je zmiraj manj in tudi manj močan je memo unega, ako je živina čez tisto mero klaje dobila, ki je potrebuje le za ohranjenje življenja. Čez to mero mora pa vsaka živina klaje dobivati, ena za moč pri vpregi, druga za pridelovanje mesa, tretja za pridelovanje masti, četrta mléka, peta volne itd. Iz tega presežka ali od te odvečne klaje ali tako imenovane „pridelovavne klaje“, izvleče živinski život le toliko, kolikor potrebuje za pridelok imenovanih stvari (mesa, masti, mléka, volne); vse drugo gré v gnoj, ki je tedaj bolj močan, pa tudi več ga je. Le od tega presežka zamore kmetovavec pričakovati doneskov, in ti bojo toliko obilniši, kolikor več je, vendar brez potrate, živina povžila klaje.

Če, postavimo, 100 centov sená zakermimo (pofutramo) 10 živinčetom, tako, da se one po ti kermi le pri življenju ohranijo, kolikšen dobiček nam je to? Sila majhen, in nič večji, kakor da le malo gnoja dobimo in družega nič. Postavimo pa, da ravno tisto mero klaje damo le 5 živinčetom, bo potem 50 centov sená že čez ohranjenje življenja šlo, — teh 50 centov sená bo že pridelovavna klaja, to je, iz teh 50 centov sená bo gospodar dobil več gnoja in čez 300 funtov ali 3 cente mesa in masti (loja). V 50 centih sená je blizo 2000 lotov gnjilca, v 300 funtih mesa ga pa je 300 lotov; potem takem ostane od teh 50 centov sená dobrih 5 šestink ($\frac{5}{6}$) v gnoju in le ena šestinka (to je, šesti del) sená se je obernilo v meso. Ta šestinka pa, obernjena zdaj na meso, se tako dobro splača, da unih 5 šestink dobimo poverh, to je, popolnoma zastonj, zakaj po mesu se gnjilec desetkrat višje v dnar spravi, kakor pa po gnoju. Te višje cene bi — se vé da — tisti ne dosegel, kdor bi naravnost s klajo gnojil.

S samo slamo živino čez zimo prerediti ali prav za prav prestradati, nemore nikdar dobiček biti, zakaj žitna slama ima celó malo gnjilca v sebi, pa tudi družih prebavljivih redivnih reči nima; je po tem takem lahko verjeti, če živini še toliko slame pokladaš, ji vendar le premalo živeža daješ. Vsa druga pa je, če se slami tisto dodaja, česar sama nima, to je, taka

piča, ki ima gnjilca dosto v sebi; naj boljši kup so ogeršične preše (ogersična pèrga). Kako zlo to živini tekne, učé naj novejše skušnje Wolfove, po katerih se je zvedilo za gotovo, da pri obilni reji z ogeršično moko iz 1 funta te moke se naredí 1 funt mléka, iz $2\frac{1}{2}$ funta pa 1 funt mesa. Mléko in meso dobro poplačate ogeršične preše, in obilno pomnoženi gnoj pride vés zastonj gospodarju, kateri dobro redi svojo živino.

Če bi treba bilo to komu še natančniši dokazovati, da le dobro rejena živina dobiček in sicer dvojni dobiček donáša gospodarju, naj gré le v tako deželo, kjer takošne živine celó ni, ktera bi se na dan le na pol ali čez pol nasitila, kakor pri nas, — naj gré, pravimo, na Angleško! Tam bo vidil: kaj se pravi živinoreja, — tam bo vidil, da noben gospodar nima več živine, kakor toliko, kolikor je prerediti, to je, dobro prerediti zamore, zakaj njim je do zadnjega znano: kdaj se pravi dobiček pri živinoreji začne. Bistra glava in tanke skušnje vodijo angleškega živinorejca.

Kmetijske skušnje.

(Novi svilodi ali židni červi). V Toskani že dve leti poskušajo iz jutrovih Indij prinesene svilode (židne červe) izrediti, pa dosihmal ni šlo po sreči. Letos je vendar ta reč po sreči šla profesorju Pavlu Savi-tu, ki je seme (jajčica) tega indijanskega červa iz Malte dobil. Živi se ta červ od perja ricinovega drevja (ricin (ricinus) ali palma Kristusa rase v Indii, Afriki in Ameriki divja; iz njenega semena se napravlja dobro znano zdravilno olje „oleum ricini“) in od njegovega rojstva noter da se v mešičke zavije, preteče 40 dni, tedaj je v Toskani mogoče eno poletje tri rodove in trikratni pridelk imeti. Pravijo, da ta svila je še bolj močna od naše navadne. — Da bi pač vse to tako gotovo bilo, kakor se pripoveduje!

(Žito po toči vsejano). V več krajih Krajnskega so pustili lani, ko je toča polje pobila, žito posebno pa pšenico, ki jo je toča popolnoma poklestila, v zemlji, češ, da bodo iz v zemljo zabitega semena drugo leto pridelk imeli in si tako lansko zgubo z letošnjim pridelkom saj nekoliko nadomestili. Al — skušnja ta se je tako slaba skazala, da je gotovo nobeden ne bo vdru-gič poskušal. Njive so bile s plevérom zarašene in pridelka sila malo. Ta skušnja očitno poterdi, da vsako polje mora dobro izorano in zrahljano biti, — če ne, se ne sponáša noben sad dobro.

Potovanje po okrajnah natoroznanstva.

Žveplo in njegove zveze.

V 51. listu smo povedali, da v žrelih mnozih gorá, ki so nekđaj gorele, pozneje pa je ogenj v njih ugasnil, je sila sila veliko žvepla nakupičenega. Le jemati ga

je treba iz teh zakladov, in dosti ga je za vse fabrike in obertnije, ki ga potrebujejo za mnoge izdelke. Laška dežela je bogata žvepla, kterege je v ognjobjavnih gorah Pozzuoliških (blizu Napole) in Toškanskih toliko, da vsako leto se ga dobí 20 do 30 tisuč centov, to je, skor 5. del vsega, ki ga nemške dežele potrebujejo.

Pa tudi v nekterih družih deželah je žvepla dovolj, ki se koplje tam pa tam z gipsom, glino, kamnito soljo in mnogimi rudami in se potem topí in čisti v posebnih pečéh. Žveplice v Sicilii so od nekdanj naj bogatejše bile; v letu 1852 ga je iz same Sicilije 1,890.000 centov na prodaj bilo. Tudi na Španjskem, posebno blizu Trafalgara, v Galiciji pri Svoscovicah, na Horvaškem pri Radoboju in na družih mestih se najde žvepla na kremenitih skladih v glimerjevih šibrah, v prestopnih apnikih in v gipsu s kamnito soljo navdanem.

Al še veliko več ga je v družbi s kovinami in v združbah žveplene kislíne s kovinskimi okisanci in zemljami. Ali so pa tudi te žveplene kovine, ktere so rudarjem znane pod imenom prodcov (Kiese), léskov (Glanz) in bliščev (Blenden), stvar nekdanjega podzemeljskega ognja, nihče gotovo ne vé.

Pa ne le v terdem kamnju in v rudah se nahaja žveplo. V studenčnici in deževnici raztopljeno gré s temi vodami v zemljo, kjer se je kolikor toliko napivajo rastline, in po rastlinah gré v život ljudi in žival. Ravno naj imenitniši deli, iz katerih živalske in rastlinske životnice (organismen) obstojé, to je, beljakovci imajo žvepla v sebi, čeravno ne toliko, da bi se iz njih dobival za obertnije in fabrike, pa vendar toliko, da se vidi, kako tesno je z vsim življenjem žveplo zedinjeno. Vsi deli, v katerih je beljak, tedaj ne le jajca perutníné, ampak tudi naša in živalska krí, mesó, lasje in dlaka in scavnica imajo žvepla v sebi; med semeni so tiste naj bolj tečne za jéd, ki imajo naj več beljaka (tedaj tudi žvepla) v sebi, kakor grah, bob, leča; in v nekterih koreninah, kakor v hrenu, je žveplo poglavitni obstojni del. Kadar gnijó, razodevajo po smradu, da je vodeni gaz zedinjen v njih z žveplom, in če več let kupi človeškega blata kje ležé, se napravljajo včasih po njih celó majhni žvepleni vledenci (kristali).

O zadevah deržavnega zajéma.

Odperto pismice našim kmetom.

Preljubi! Znano Vam je že, da in zakaj so naš presvitli cesar novo veliko posojilo razpisali in gospod poglavar naše dežele so poduk v njem razglasili. Tudi „Novice“ razjasnujejo to važno zadevo v vsakem svojih listov prav po domače. Pa vendar mislim, da Vam ne bo od več, če Vam tudi jez v kratkem razložim, kako bi Vam bilo mogoče, se novega posojila v svoj največji prid vdeležiti. Poslušajte tedaj, kaj Vam hočem povédati.

Naš presvitli cesar so po izgledu svojih slavnih sprednikov, ki so navado imeli, o nastopu cesarjevanja si izrek ali pregovor izvoliti, pregovor „z zedinjenimi močmi“ izvolili. To je kaj lep izrek; zakaj malokdaj zamore en sam človek s svojo posamno močjó kaj le količkaj bolj težavnega doseči. Če se pa več ljudi zedini, jim je mogoče mnogokrat kaj doseči, da se je čuditi.

Tako nas uči skušnja, da so, na priliko, marsiktere fare z „zedinjenimi močmi“ najlepše cerkve sozidale, ker so vsi farmani skozi več let, slednji vsaki teden, kaj malega na stran pokladali in si tako s časom lepo število dnarjev nabrali.

Fara je imela na priliko 3000 duš ali 300 hiš, in vsaka hiša je mogla v tednu dvajsetico dati, ktero si je kdo iz družine na tergu ali z delom zaslužil. To je dalo vsak teden 300 dvajsetice ali 100 gold., kar v letu ali v 52 tednih 5200 gold. izda. V dveh letih je že

10.400 gold., v treh 15.600, v štirih 20.800 in v 5 letih že 26 000 gold. S temi dnarji se da že kaj lepa cerkev na deželi sozidati.

Ali vidite, kaj se dá s stanovitnostjo in z zedinjenimi močmi“ opraviti?

Ravno tako, mislim jez, bi imeli Vi z novim posojilom storiti.

Če bi bilo posameznemu prepušeno, se z 20 gold. ali tudi s 50 gold. posojila vdeležiti, jih je pač malo, kateri imajo gotovega dnarja koj pri roki (ker je za podpis za 20 gold. desetice, in za 50 gold. pa dvajsetice skozi tri leta treba), ali pa nimajo toliko stanovitnosti, da bi skozi več časa po malem večje število pristranjali. Tudi je dobiček, ki tacega posamnega doletí, premajhen, da bi mu veselje delal, ker 20 gold. samo en goldinar, in 50 gold. posojenih le 2¹/₂ gold. letne obresti daje.

Če se pa cela soseska ali fara, ali v krajih, kjer so te majhne, več njih zbere in koga postavijo, kateri vsako nedeljo natanko pobera, kar zamore sledoji dati in to potem vsacih pet tednov davkni gosposki izročí, se zamore že v treh letih toliko dnarjev nabrati, da se bodete čudili, če Vam jih v tem-le izgledu prerajtam.

Vzeti hočemo:

1. da ima fara 2000 duš ali kakih 200 hiš;
2. da upa, da bo samo tri leta vplačevati treba;
3. da sklep storí, eden za vse — vsi za enega 50 deržavnih dolžnih pisem ali obligacionov po 100 gold. vzeti, kar bi jo 4750 gold. stalo, ker vsako tako pismo 95 gold. veljá.

Ti dnarji se s tem naberejo, da vsaka teh 200 hiš vsak teden 9¹/₂ krajc. v občno dnarnico odrajta. Ker pa hiše navadno nimajo enacega premoženja, bi bilo najbolje, če bi gospod fajmošter, župan ali kdo drug že pred pravičen prevdarek naredil, po katerem se ravnati bi pa vsak primoran bil. Zakaj najprvo je tu, da vsako nedeljo 31 gold. 40 kr. vkup pride, da je mogoče vsacih 5 tednov (to so predpisani obroki ali brišči za plačevanje) 158 gold. 20 kr. davkni gosposki oddati.

Iz tega previdite, da se po takem v 30 obrokih ali v treh letih ravno potrebnih 4750 gold. nabere, da smo tedaj prav rajtali. (Konec sledí.)

Lep spominek.

Ni ljubšega ljudomilemu sercu, kakor svojim ljubim kak spomin podeliti ali zapustiti, in nič nam ni dražji od spominka, ki smo ga od ljubljenega človeka prejeli. Velikrat je to kaka dragocena reč, velikrat pa tudi le kaka malenkost, ki pa vendar za nas manjši vrednosti nima; včasí nas dar ne spomni le na daritelja, ampak tudi na kako manj ali bolj važno prigodbo, na djanje, ki je v zvezi z darom ali pa z dariteljem; in tedaj ima spomin za nas tolikanj večjo dvojno vrednost. Vendar volitev tacega spominka ni vselej srečna, zakaj večkrat se izvolijo v to reči, ki so sicer dragocene, pa se lahko ubijejo, in saj lahko zgine spominek in ž njim tudi spomin. Naj več spominkov je tudi taci, da imajo sicer veljavo za-nj, ki jih podelí, in za-nj, ki jih prejme, za njih naslednike pa nobene. Ravno zdaj pa imamo priložnost si spominkov pridobiti, ki ostanejo in imajo resnično veljave in to je vdeleženje novega zajéma, h kateremu nas N. V. cesar vabijo. Že za 19 gold., pa tudi za več zamoremo zadobiti tak spominek za svojega otroka, za tacega, ki smo mu pri kerstu ali pri birmi botri bili, za zvestega posla, za hrabrega vojsaka, ki za nas v vojsko gré itd. in si ne le spominek hvaležnosti v njegovem sercu, temučtudi svojega domoljubja postaviti, ker s tem tudi po moči deržavi pomagamo, ob času, kjer pomoči za naš blagor tako silno potrebuje; in gotovi moremo biti, da se bo obdarovani nar manj dvakrat v letu, pri prejemanju obresti hvaležno nas spomnil; on